

HALİME TOROS'UN “*HALKALARIN EZGİSİ*” ROMANINDA KADIN SORUNSALI

*The Problematical of Women in Halime Toros's Novel
“Halkaların Ezgisi”*

Adem GÜRBÜZ*

ÖZ: İslami romanlar, muhafazakâr camianın ütöpik dünyasını yansıtan anlatılardır. Bu tür eserlerde idealize edilmiş Müslüman bir toplum/coğrafya işlenir ve kurgu yoluyla alternatif bir dünya modeli sunulur. 1970-1990 yılları arasında popülerleşen bu tür eserlere bir müddet sonra öz eleştirel tepkiler gelmeye başlar. Bu tepkilerin odak noktası, muhafazakâr camianın yücelttiği toplumsal yapının reel olarak karşılığının olmadığı şeklindedir. Halime Toros'un *Halkaların Ezgisi* adlı eseri İslami romanların gerçekliğini sorgulayan eleştirel anlatılardandır. Eserde muhafazakâr kesimin aslında o kadar da huzurlu olmadığı, bu kesimde kadın-erkek eşitliğinden söz edilemediği işlenir. Romantik bir yaklaşımla yüceltilen başörtüsünün, kadını bağlayan ve sınırlayan özelliklerinin olduğundan vb. bahsedilir. Kadın bakış açısıyla ve tesettürlü kadınların gözünden kaleme alınan eserde kadına dönük üç temel problem tespit edilmiştir. Bunlar; kadın başörtüsünün sembolleştirilmesi, İslamiyet'in erkek egemen bakış açısıyla yorumlanması, kadının sınırlandırılması ve kadın-erkek eşitsizliği şeklinde sıralanabilir. Eserde özellikle bilinç akışı ve iç çözümleme teknikleri dikkat çeker. Yazar, bu yöntemleri yoğun bir şekilde kullanmak suretiyle roman kahramanlarının iç dünyalarını somut bir şekilde anlatıya yansıtır. Anlatıda Müslüman kadını ötekileştiren “karşı ideolojiye” karşı herhangi bir eleştirel tutum takınılmamıştır. Bu bağlamda eserin temel savının popülist hidayet anlatılarına dönük bir “reddiye” olduğu değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Halime Toros, *Halkaların Ezgisi*, Öz Eleştirel Romanlar, İslami Romanlar, Kadın

ABSTRACT: Islamic novels are narratives that reflect the utopian world of the conservative community. These works depict an idealized Muslim society and geography, and through fiction, present an alternative world model. These works, which became popular between 1970 and 1990, soon began to elicit self-critical responses. The focus of these reactions was that the social structure extolled by the conservative community had no real

* Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl, ademgurbuz@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6212-1500

© 2026 Yazar(lar). Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0) kapsamında lisanslanmıştır.

Geliş Tarihi / Received: 17.10.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 20.01.2026

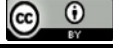
Yayın Tarihi / Published: 17.07.2026

equivalent. The novel Halime Toros's *Halkaların Ezgisi* is one of the critical narratives that questions the reality of Islamic novels. The work depicts how the conservative segment is not actually that peaceful, and that gender equality is impossible within this segment. It also discusses how the headscarf, glorified through a romantic approach, has characteristics that bind and limit women, etc. Written from a woman's perspective and through the eyes of Muslim women, the work identifies three fundamental problems facing women. These can be listed as: the symbolism of the headscarf, the interpretation of Islam through a male-dominated lens, the restriction of women's rights, and gender inequality. Stream of consciousness and soul-searching techniques are particularly noteworthy in the work. By making extensive use of these methods, the author concretely reflects the inner worlds of the novel's protagonists in the narrative. The narrative does not adopt any critical stance against the "counter ideology" that marginalizes Muslim women. In this context, the work's fundamental argument can be considered a "rejection" of populist narratives of guidance.

Keywords: Halime Toros, *Halkaların Ezgisi*, Self-critical Novels, Islamic Novels, Women

Cite as / Atıf: GÜRBÜZ, A. (2026). Halime Toros'un "Halkaların Ezgisi" Romanında Kadın Sorunsalı. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(32), 63-84. <https://doi.org/10.33207/trkede.1805948>

Yayın Tarihi	17 Temmuz 2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of Publication	17 July 2026
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External

Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Türk edebiyatında muhafazakâr/İslamcı kesimi temsil eden romanlar, çoğunlukla İslami romanlar veya hidayet romanları şeklinde tarif edilir. Bu romanların ortaya çıkışı, 1970'li yıllara denk gelir. Bu tarihten önce anlatısının temel izleği hidayet, tebliğ, başörtüsü vb. olan romanlara rastlanmamaktadır. Belirtilen tarihlerde Türkiye toplumunda gelişen İslamcı siyasal ve toplumsal hareketlere paralel olarak İslami roman/hidayet romanı yazma popülerleşir. Hekimoğlu İsmail'in 1967 yılında yayımladığı *Minyeli Abdullah* ve Şule Yüksel Şenler'in 1970 yılında yayımladığı *Huzur Sokağı* bu tür romanların prototipleri olarak değerlendirilebilir. Bu yazarları takip eden Ahmet Günbay Yıldız, Raif Cilasun, Hüseyin Karatay, Ahmet Lütfü Kazancı, Sevim Asımgil, Mehmet Zeren, İsmail Yılmaz gibi birçok yazar, hidayet romanları kaleme alır ve muhafazakâr kesimin düşüncelerini popülist bir yaklaşımla ortaya koyar. Romantik bir yaklaşımla ve ideolojik bir şekilde kaleme alınan bu eserlerde; hidayete eren kişiler yüceltilir, tebliğci tipler türetilir ve idealleştirilir, başörtüsüne aşırı anlamlar yüklenir ve sembolleştirilir, ideal İslami evlilik ve aşk örnekleri ortaya konur, İslami davranış kalıpları vs. (İslam esasına uygun düğünler, eşlerinden mihr istemeyen salih kadınlar, haremlik selamlık uygulaması, mahremiyet esaslarının ön plana çıktığı aile yapıları...) yüceltilir.¹ Bunun neticesinde topluma alternatif bir yaşam modeli sunulur.

¹ Konuyla ilgili kapsamlı örnekleme sahip bir çalışma için bkz. Adem GÜRBÜZ, *Türk Edebiyatında İslami Romanlar*, Sonçağ Yayınları, 2019, Ankara.

İslami romanlar, toplumun bir kesiminin sözcülüğünü üstlenen romanlardır. Tahkiye türünün “İslâmî amaçlar için kullanılabilecek bir araç olarak algılanmasıyla” (Milli Gazete, 2009) keşfedilir ve bu yolla modern bir tebliğ faaliyetinin yürütülmesi hedeflenir. Toplumu “edebiyat yoluyla bilinçlendirme süreci” (Akçay, 2012: 17) olarak nitelendirilebilecek bu yöntemde roman esas değil, araçtır. İslami anlatılarda oluşturulan bu romantik tablo, idealleştirilmiş dünyalar, itaatkâr kadın tipleri, erkeğin ön planda tutulması, kadının saklanan ve sınırlanan bir obje olması, kadına itaatkârlığın yakıştırılması vb. unsurlar; bir müddet sonra muhafazakâr camianın kendi içinde tepkilere neden olur. Çünkü İslamiyet ve İslamiyet’in esasları, romanlarda anlatıldığı gibi kadını itaate mecbur kılmamakta ve sınırlamamakta, erkeği yüceltmemekte ve sorumlu kılmakta, temel farzlar arasında yer alan başörtüsünü sembolleştirmemekte, sloganik bir yaşam tarzını özendirmemektedir. Bu bağlamda muhafazakâr camianın içinden çıkan bazı romancılar, bir tür başkaldırı içerisine girer ve kendi camiasına dönük “öz eleştirel romanlar” kaleme alır. Mehmet Efe’nin *Mızraksız İlmihâl*’i, Halime Toros’un *Halkaların Ezgisi*, Ahmet Kekeç’in *Yağmurdan Sonra*’sı bu romanlar arasında gösterilebilir. 1990’lı yıllarda ortaya çıkan bu romanlar, “80’lerin keskin, radikal İslami söylemini sorgular, İslami kimliğin iç çatışmalarını görünür hâle getirir” (Çayır, 2015: 129). Bu tür romanlarda başörtüsüne yüklenen anlamlar sorgulanır, İslami camianın eksiklikleri/çelişkileri gözler önüne serilir, sonu muğlak veya olumsuz biten romanlar yazılır (Gürbüz, 2019: 30). Didaktik söylemi geride bırakıp geçmişe dair sorgulamalar ve iç hesaplaşmalar gündeme taşınır (Satar, 2014: 6). Muhafazakâr camianın bayraklaştırdığı sembollerin ve sloganik söylemlerin yapaylığına dikkat çekilir.

Halime Toros, 1990’lı yıllarda İslami öz eleştirel roman kaleme alan yazarlardan biridir. *Tanımsız, Sahurla Gelen Erkekler, Garip Hikâyeler Kitabı* öykülerini ve *Halkaların Ezgisi* romanını kaleme alan yazar; öykü ve yazılarını *Ütopya, Dolunay, Dergâh, İkindi yazıları, Yeni Dergi, Kardelen ve Birey* dergilerinde yayımlamıştır. Yazarın *Tanımsız* hikâyesi, 1990’da TYB “Yılın Hikâyecisi” ödülüne layık görülmüştür. Hikâyeciliğin yanında TRT’de birçok belgesel ve programa metinler hazırlamıştır. Yazarın on üç bölümden oluşan *Asya’nın Kandilleri*” adlı televizyon belgeseli oldukça ses getirmiştir (Karakuş, 2020). Anlatılarında kadınların kategorize edilmesine karşı çıkan yazar, çoğunlukla baskılanan/dışlanan kadın kahramanların sorunlarını işler (Eren, 2019: 17). Yazar, özellikle bilinç akışı ve iç çözümleme yöntemlerini yoğun olarak kullanır. Bu yolla anlatı kahramanlarının yaşadığı içsel çatışmaları somut bir şekilde ortaya koyar.

Bu çalışmanın inceleme konusu olan *Halkaların Ezgisi* romanı, 1997 yılında yayımlanan ve klasik hıdayet romanlarından farklı olarak muhafazakâr camiaya öz eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan bir özellik taşır. Roman başkışisi Nisan, 1980'li yıllarda üniversite öğrencisidir, entelektüel bir çevrede büyümüştür ve muhafazakâr camiadan uzak bir yaşam sürdürmektedir. Fakat üniversite yıllarında sevgilisi Tahsin'in yönlendirmeleriyle tesettürlü bayanlarla aynı öğrenci evinde kalır ve bu dönemde muhafazakâr camiayı yakından tanır. Tahsin ile Nisan daha sonra evlenir. Bu aşamada Nisan, hâlâ tesettüre bürünmemiştir ve kararlarını kendi hür iradesiyle almaktadır. Fakat Tahsin, doğum gününde karısına bir başörtüsü hediye eder, ondan tesettüre bürünmesini ister ve Nisan'ın kulağına yeni adını fısıldar: "Nisa". Tahsin bu isim değişikliğiyle onu dönüştürmeyi, sınırlamayı, tahayyül ettiği İslami kalıplar içerisine sokmayı hedeflemektedir. Kahraman bakış açısıyla yazılan romanda; "Nisan" ile "Nisa" arasındaki çatışmalar ve iki farklı kimliği bünyesinde eritmeye çalışan bir kadının trajedisi işlenir.

Nisan, Nisa olmaya çalışırken birçok zorlukla karşılaşır. Tesettüre bürünür ve bunun kişisel bir tercih olduğunu düşünür. Fakat yeni kimliğiyle önce ablasından, daha sonra bütün toplumdan baskı görür. Otobüste, yolda, parkta, sinemada, evde, herkes ondan farklı davranış kalıpları beklemeye başlar. Çünkü o artık bir başörtülüdür, belli bir camiayı temsil etmektedir ve bu kesim nezdinde suç/günah işleme hakkı yoktur. Roman başkışisi, zorluklar yaşadığı bu dönemde erkeklerin İslam adına hiçbir sorumluluk yüklenmediğini, İslamiyet'in tüm görünürlüğüne tesettürlü kadınlar üzerinden ortaya konduğunu düşünür ve anlatı boyunca muhafazakâr erkekleri eleştirir. Çünkü onlar kadınlar üzerinde baskı kurmakta, kadını eviyle ve çocuklarıyla sınırlamakta; kendileriye diledikleri gibi bir yaşam sürdürmektedirler. Kahraman anlatıcı, roman boyunca içsel çatışmalar yaşar ve muhafazakâr camianın birçok yönüne eleştiriler getirir. İslamiyet'in değiştirildiğini, dönüştürüldüğünü, yozlaştırıldığını savunur. Anlatı boyunca tesettürlü kimliğiyle kendisini toplumun önünde İslam'ın bayraktarlığını yapan savunmasız bir rolde görür. Sürekli tehdit ve baskı altında olduğunu düşünür ve on yıllık bir tesettürlü yaşam girişiminden sonra tekrar başını açar. Böylece Nisan, kendisine tevdi/takdim edilen Nisa kimliğini taşıyamamış ve özüne geri dönmüş olur. Fakat Tahsin, karısının bu tesettürsüz hâlini kabullenmek istemez, onu tesettürsüz kimliğiyle "yok sayar". Evin içinde ağlar, sanrılar görür, bunalımlar yaşar. Bu süreçte Nisan, sürekli dualar ederek kocasının onu bu hâliyle kabullenmesini diler; çünkü ikisi de birbirini çok sevmektedir. Bu sevgi ve dua, anlatının sonunda baskın

gelir. Tahsin, Nisan'ı olduğu gibi kabul etmeye karar verir ve eşiyle barışır. Böylece anlatı, mutlu son denilebilecek bir ortamda son bulur.

Halkaların Ezgisi romanının içeriğinden bu şekilde söz ettikten sonra makalenin konusu olan “kadın sorunsalı”na geçilebilir. Kadın bakış açısıyla işlenen romanda toplumsal yaşamda kadınların karşılaştığı problemler üç başlıkta toplanabilir. Bunlar; kadın başörtüsünün sembolleştirilmesi, İslamiyet’in erkek egemen bakış açısıyla yorumlanması, kadının sınırlandırılması ve kadın-erkek eşitsizliği şeklinde sıralanabilir.

1. Kadın Başörtüsünün Sembolleştirilmesi

Genel olarak tesettüre bürünme özde ise türban ve başörtüsü, İslam’ın emir ve yasakları arasında yer alır. Nur suresi 31. ayette kadınların örtünmeleri ve mahremlerinden sakınmaları emredilir. Fakat örtünme, şekilsel bir farz/ibadet olduğu için İslamiyet’in diğer emir ve yasaklarından daha çok ön planda tutulur. Örneğin namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek gibi farzlar; sadece kişi ile Allah arasındaki bir görünürlüğe sahiptir. Kişinin kendisi dışındaki diğer bireylerin bunu bilmesine gerek yoktur. Fakat örtünme, Müslüman kimliğin hem ilanı hem de ifşası anlamına gelmektedir. Bu bağlamda kişinin ideolojisini açığa vurur ve bu durum zaman zaman kişileri zor duruma sokar veya İslamiyet’in farzı olan tesettüre riayet etmek insanlara bedel ödetebilir.

Kılık-kıyafet; bir ideolojinin, düşüncenin, inancın, yaşam biçiminin, dünya görüşünün söylem şekline gelme tarzı olarak değerlendirilebilir (Alver, 2016: 382). Beden, söylemin vücut bulmuş hâlidir. İnsan bedeni, sözel olmayan bir ifade biçimidir. Bu durumda ideoloji, insan vücudu yoluyla elle tutulur, gözle görülür gibi bir form hâline gelir (Şen, 2006: 84). Bu bağlamda Müslüman kadın, tesettüre bürünmek suretiyle dinini, inancını, ideolojisini aşikâr kılar. “İslami kimliğin taşıyıcısı konumundadır” (Çayır, 2015: 144), “tesettüründen dolayı her yerde kolaylıkla ‘teşhis’ edilebilir” (Barbarasoglu, 2016: 65), istese de istemese de yüzyıllar boyunca “işaret edilen, altı çizilen, kapak konusu, araştırma nesnesi” (Toros, 1997: 11) yapılan bir kimlik yüklenir. Çünkü başörtüsü ve tesettür, ideolojinin giysi yoluyla ete kemiğe büründüğü semgesel bir obje özelliği taşır. *Halkaların Ezgisi* romanında başörtüsünün bu sembol değerinin Müslüman kadına yüklediği ağır sorumluluğa dikkat çekilir. Halime Toros, kendisiyle yapılan bir söyleşide bu romanı yazma amacını şu şekilde ifade eder:

“Her türlü baskıya göğüs geren, var olabilmek için çok büyük bedeller ödeyen başörtülü kadınlar her biri benzersiz ve biricik hikâyeleriyle değil, bu simge değeri üzerinden çok konuşuldu, çok yazıldı. Makaleler, tezler, kitaplar... Herkes konuştu, kadınlar hariç. Aslında kendi aralarında konuştuklarını ama dışarıya

sızdırmadıklarını söylemek daha doğru olur. O yıllarda dinî bir pratiği simgeleştiren sonra da ona olmadık anlamlar ve değerler yükleyen kadınlar değildi. Benim derdim bu sükunluğu bir yerinden kırmak çabasıydı. Bu derin ve insanı zehirleyen sükût etme hâline bir tür başkaldırıydı" (Eşitgin, 2016: 58).

Roman yoluyla kadınların iç sesini dışa vurmaya hedefleyen Halime Toros, anlatıda laik bir çevrede büyümüş olan ve daha sonra tesettüre bürünen bir kadın kahramanı konu edinir. Roman başkışisi Nisan, İslami referanslarla büyümemiş olan entelektüel bir kadındır. Üniversite yıllarında sevgilisi Tahsin'in yönlendirmeleriyle başörtülü genç kızlarla aynı evde kalmış, bu yolla İslami camiayı yakından tanımış ve daha sonra Tahsin'le evlenmiştir. Muhafazakâr camiada ve erkek egemen toplumsal bir yapıda yetişmiş olan Tahsin, ilk fırsatta karısı Nisan'a bir başörtüsü hediye eder ve ondan tesettüre bürünmesini ister. O da kocasının bu arzusunı beğenmese de onu kırmak istemez ve başını örter. Bu "hidayet anı, Nisa(n) açısından kendisini 'kurban' vererek feda ettiği kısacık bir zaman dilimi olarak yaşanır" (Arvas, 2023: 18). Çünkü bu şekilsel değışiklik, Nisan'ın kimliğini de dönüştürür. O artık baharı ve coşkuyu simgeleyen "Nisan" değil; kadını ve dişiliği sembolize eden "Nisa" olmuştur. Dolayısıyla başörtüsü, Nisan için sadece şekilsel bir tercih olarak değil; tam bir kimlik dönüşümü şeklinde karşılık bulur.

Bu kimlik dönüşümü, beraberinde başkışinin davranış kalıplarını da etkiler. Çünkü o, artık tesettürlü bir kadındır ve davranış kalıplarını bu "verili kimliğin" özelliklerine uygun olarak belirlemeli, bu kimliğe atfedilen normatif davranışların dışına çıkmamalıdır. Bu bağlamda artık küfretmemeli, sesini yükseltmemeli, yabancı erkeklerle konuşmamalı, uysalca hareket etmelidir. Toplumun başörtülü kadın ile başörtüsüz kadının davranışlarını anlamlandırması birbirinden farklılık arz edebilir. Örneğin Batı Sineması'nda aynı anda hem Sokrates hem de Yusuf İslam sergilenir. Roman başkışi, sinemaya Sokrates izlemeye gider; fakat çevresindeki gençler, onun Sokrates için sinemaya gelebileceğini tahayyül bile edemez ve "Yanlış yere gidiyorsunuz" (Toros, 1997: 67) diye uyarır. Alıntıdan anlaşıldığı gibi toplumun belli bir kesimi; kadınların ilgi ve isteklerinin tesettürlü olup olmamasına göre değıştiğini düşünür ve bir çeşit ön yargıyla tesettürlü ve tesettürsüz kadının davranış kalıplarını ayırıştırır. Bu bağlamda başörtülü kadın, özgün özelliklere sahip bir karakter olarak değil, türünün temel özelliklerini yansıtan bir "tip" olarak görülür. Çünkü "örtü, kadınları eşitler, aralarındaki farklılıkları kaldırır ve tümünü İslami siyasal ideallerin taşıyıcısı yapar" (Çayır, 2015: 135). Kahraman anlatıcı, toplumsal yaşamdaki bu bakış açısını şu şekilde somutlaştırır: "Bana bakılırken aslında adı, sanı, aklı, yaşı, başı, kocası, çocuğu olan bir şeye bakılmıyor. Başörtülü

bir kadından beklenen davranış biçimlerini göstermek zorundasın. Sigara içerek Müslümanlığına hanel getirmemelisin. Söz düşürmemelisin. Açık vermemelisin.” (Toros, 1997: 95). Görüldüğü gibi anlatıdaki toplumsal yapıda kadın, özgün bir birey olarak değil, şekilsel özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım biçimi kişinin arzularını, ilgilerini, kişisel yeteneklerini ve özelliklerini arka planda tutan sığ bir bakış açısı özelliği gösterir.

Toplum ve insan; değişen, dönüşen ve gelişen bir yapıya sahiptir. İnsanoğlu; yaşadıkları, öğrendikleri, deneyimledikleri, okudukları vb. sayesinde dönüşümler geçirir. İdeolojiler, ilgiler, düşünceler de değişime uğrar. Bu bağlamda eserde İslami camia içinde de çeşitli değişiklikler gerçekleşir. Radikaller liberalleşir, siyasete girilir, partiler kurulur. Erkeklerin yakasız gömlekleri gardıroplara kaldırılır ve kravatlı bir kimliğe geçilir. Fakat bu değişim ve dönüşümün kadın cephesinde karşılığı daha soyut kalır. Çünkü İslamiyet var olduğundan beri kadın tesettürlüdür ve Müslümanlığını aşikâr kılmakla yükümlüdür. Kahraman anlatıcı, kadın ve kadının taşıdığı başörtüsüne yüklenen anlamın değişmezliğini kabullenmekte zorlanır ve şu şekilde eleştirir: “Değişmeyen tek şey varsa o da bu kadın. Bu kadının başındaki. Bu kadının üstündeki. Bir tek o değişmiyor. Bir tek o sorgulanmıyor” (Toros, 1997: 25). Bu bağlamda çağlar içinde dönüşen toplumlarla birlikte ilgiler, kıyafetler, çalışma şartları, aile yapıları vs. değişmiş; fakat başörtüsünün Müslüman kadını açığa vuran işlevi aynı kalmıştır değerlendirmesinde bulunulabilir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde özellikle 1980’li yıllarda başörtüsü simgesel özelliklerinden dolayı kamusal alanlarda ve üniversite kapılarında istenmeyen bir obje olarak görülür ve bir tehdit gibi lanse edilir. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra yayımlanan ve yaklaşık otuz bir yıl uygulanmaya devam eden ‘Kamuda Kılık Kıyafet Yönetmeliği’ nedeniyle kadınların kamu kurumlarında tesettürlü olarak çalışması yasaklanır, yönetmeliğin 5. maddesi kamu hizmetinde kadınların başlarının daima açık olmasını zorunlu kılar. Aynı yıl, hem MEB hem de YÖK benzer genelgeler yayımlar ve başörtülülerin eğitim hakkı engellenir. Böylece başörtülülere hem kamu hem de üniversite yasağı başlar. Yasaklarla ilgili uygulamalar 28 Şubat süreciyle iyice sertleşir; “irtica”, 1997’de yapılan MGK toplantısında birincil tehdit olarak görülür ve 18 maddelik bir liste yayımlanır. Listenin en etkin şekilde uygulanan maddesi ise başörtülülere karşı kamu kurumlarında yaptırımlar içeren madde olur (Aljazeera, 2013). Bu dönemlerde iktidar veya belli bir kesim, başörtülü kadın tipini bir inanç veya kimlik tercihi olarak değil; bir tür başkaldırı veya tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu tür kriz dönemlerinde

başörtüsünün basit bir giysi ve örtünme/korunma ihtiyacı olduğu unutulmuş ve tesettürün ardında ideolojik anlamlar aranmıştır. Anlatıda bu durum örneklenir ve roman başkişisi, gittiğı eczane ırağının “niçin başınız kapalı” sorusuna muhatap olur. ırağın sorusu, görünenin arkasındaki görünmeyeni sorgulamakta ve başörtüsüne dönük olumsuz anlamlar ihtiva etmektedir. Başkişinin bu soruya yanıtı oldukça sert ve mukabiliyet esaslı olur: “Sizin neden açık” (Toros, 1997: 32). Başkişinin cevabı, aslında tesettürün ideolojik görülmesine bir tepkidir ve tercihselliğine vurgudur. Çünkü ona göre başörtüsü, inancın bir tezahürü olarak görülmeli ve kişisel bir davranış olarak değerlendirilmelidir. Fakat roman başkişisi, toplumun tesettüre özel anlamlar yüklediğini düşünmektedir. Bu yüzden başörtülü kimliği üzerinden sürekli bir tedirginlik veya savunma refleksi hâlinindedir. Otobüste, yolda, markette, hastanede vs. her an bir baskıya, saldırıya, sözel şiddete maruz kalabileceğini düşünür. Çünkü o, taktığı başörtüsü marifetiyle ideolojik kimliğini açığa vurmuş ve karşıt düşünceli radikal kesim için tehdit hâline gelmiştir. Roman başkişisi, başörtüsü yoluyla belli bir kesimin (karşıt ideolojilerin) hedef tahtası durumuna gelişini şu sözlerle dile getirir: “Görünürlüğümle kendimi o kadar açıkta, o kadar savunmasız hissediyordum ki. Sanki tek başıma temsil ediyordum her şeyi. Bütün ‘suç’u tek başıma taşıyordum. Müslümanlar yer yarılıp da içine girmişlerdi. Ya da gizlenmişlerdi” (Toros, 1997: 49).

Roman başkişisi Nisa(n), tesettürlü hâliyle İslam’ın bayraktarlığını yapan ve ön plana çıktığı/çıkarıldığı için mutsuz olan bir kadındır. Çünkü öne sürülmek, bir nevi feda edilmeyi de beraberinde getirir. Bu bağlamda başkişi, yaşadığı huzursuzluğu ve tesettürlü hâliyle kendisini tehlikede hissettiğini kocası Tahsin’e anlatır. Fakat Tahsin, eşiyle empati kurabilecek yapıda bir karakter değildir ve eşinin yakınmalarını bir tür “paranoya” veya “kuruntu” olarak değerlendirir. Başkişi, kocası tarafından bu süreçte yalnızlaştırılmasını şu sözlerle ifade eder: “Örterken onu yüreklendirenlerden biri olan erkek, ortalıklarda pek dolaşmıyor... Biraz yardım et. Lütfen, birazcık yardım et” (Toros, 1997: 25). Anlatıda roman başkişisi, başörtülü olduğı için ideolojik bir sembol hâline gelen; fakat bu süreçte yol arkadaşı (kocas) tarafından gerekli desteğı görmeyen bir profilde çizilmiştir. Halime Toros, anlatı boyunca roman başkişisinin şahsında kadınların yalnızlaştırıldığını ve erkeklerin sinikliğini ön plana çıkarır, bu yolla cinsiyetler arasında eşitsizliğin olduğunu vurgular.

Başörtüsünün ideolojiyi görünür kılma işlevi, anlatıda zaman zaman tesettürlü kadınları en yakınlarıyla bile karşı karşıya getirebilir. Çünkü toplumsal yapıdaki ideolojik çatışma, başörtüsü üzerinden sembolleşmekte

ve somutlaşmaktadır. Örneğin roman başkışisi Nisa(n), başörtüsünü ilk olarak ablasının yanında örter ve onun çok sert eleştirilerine maruz kalır. Ablasına göre tesettür tam bir felakettir ve başörtülü birinin ablası olmak utanç kaynağıdır. Kahraman anlatıcı, ablasının tesettür konusundaki tutumunu şu sözlerle dile getirir: “O sokaklarda görmeye tahammül edemediği ‘şey’lerden birinin artık kardeşi olacağını, onunla bir lokantaya ya da alışverişe çıkamayacağını, arkadaşlarından köşe bucak gizleneceğini” (Toros, 1997: 37). Nisan’ın ablası, tesettürlü bayanları “şey” olarak tarif eden, olumsuzlayan ve öcüleştiren bir tutum içerisindedir. Başörtüsüne bürünen kişi onun canciğer kardeşi de olsa tesettürün sembolik değer olarak görülmesi ve basit bir tercih gibi kabul edilmemesi bu sonucu doğurur.

Başörtüsünün sembolleştirilmesinin/bayraklaştırılmasının bir diğer neticesi, muhafazakâr camiada başörtülü olanların her şeyinin mazur görülmesi, tesettüre bürünmeyenlerinse olumlu yanlarının görülmemesi sonucunu doğurur. Bu tür kişiler için sadece şekilsel bir değişiklik, kişinin iyi ya da kötü olarak damgalanması için yeterli olacaktır. Bu bağlamda toplumun belli bir kesiminin gözünde tesettüre bürünmek, “melek, huri sıfatını” (Barbarasoğlu, 2016: 92) almak için tek başına kâfidir. Bu bakış açısını anlatı dünyasına yansıtan hidayet romanlarının yazarları, tesettüre girmeyi hayatı dönüştüren mistik bir eylem olarak tanımlar (Çayır, 2015: 135). Halime Toros, eserde bu yaklaşımı ön yargılı/sorunlu olarak değerlendirir ve sözünü emanet ettiği kahraman anlatıcı üzerinden eleştirir: “Kur’an kadınlara hitaben ‘örtünün’ diyordu. Zaten bunu yapınca her ameli yerine getiriyormuşuz gibi davranılıyordu... Kadınlar için ölçüt ‘La İlahe İllallah’ dedikten sonra Saman Pazarı’ndan satın alınan örtülerdi” (Toros, 1997: 38-39). Bu bağlamda roman başkışisi, insanların sadece giyim kuşamlarıyla veya fiziksel özellikleriyle tanımlanmasını/ sınırlanmasını/ sınıflandırılmasını toplumsal bir hastalık olarak görür. Kıyafetler üzerinden genellemeler yapılmasını basitlik ve kolaycılık olarak değerlendirir ve şu şekilde eleştirir:

“Biricik referansımız örtü, sakal, cübbe, asa, takke, gül suyu, esans oldu... Gövdeler kendi başına bir anlatım biçimine dönüşüyor. Bir gövdenin kaldırabileceğinden daha çok anlam yükleniyor. Dile hiç ihtiyaç kalmıyor. Bütün sakallılar iyi, bütün örtülüler ahlaklı, dini bütün oluyor. Alnının kaç kere secdeye değdiği, nerelerde onurunu koruyabildiği, nerelerde onursuzlaştığı sorulmuyor... İnsan değerlendirmelerinde biricik ölçüt görünüşler oluyor” (Toros, 1997: 82-83).

Kahraman bakış açısıyla ele alınan eserde İslami camia içinde bayraklaşan/sembolleşen başörtüsünün farklı bir özelliğine dikkat çekilir: “Tesettürün kadına yüklediği sorumluluk”. Başörtüsüne bürünerek dinini,

inancını, ideolojisini açığa vuran Müslüman kadın; yaşamının çeşitli aşamalarında zorluklarla karşılaşabilmektedir. Kişisel tercihi olan örtünme kararıyla kimilerinin takdirini kimilerininse öfkesini kazanan tesettürlü kadın; bu noktada İslamiyet'in görünen yüzü olduğu için bedel öder, zorluklar yaşar hayat kalitesinden tavizler vermek zorunda kalır. Dolayısıyla hidayet anlatılarında romantik bir yaklaşımla yüceltilen tesettür olgusu; öz eleştirel bir eser olarak ortaya çıkan bu romanda farklı bir pencereden işlenmiş ve türbanın kadın üzerinde oluşturduğu reel zorluklara dikkat çekilmiştir.

2. İslamiyet'in Erkek Egemen Bakış Açısıyla Yorumlanması

İslam dini, kadını koruyup kollayan ve yücelten bir anlayışa sahiptir. Kız çocuklarının diri diri gömüldüğü ve bir nevi köle olarak görüldüğü anlayışı reddeder ve bunun yerine kadını toplumsal yaşamın her aşamasında yüceltmeye çalışır. Hz. Peygamber, sizin "en hayırlınız kadınlarını ve kız çocuklarına karşı en hayırlı olanınızdır" (Canan, 1998a: 325) sözleriyle kadına yönelik sevgiyi ve merhameti tavsiye eder. "Bana üç şey sevdirdi: Kadın, güzel koku; namaz ise benim gerçek göz aydınlığım" (Canan, 1998b: 344) sözleriyle ise kadının zarafetine, güzelliğine, inceliğine vurgu yapar. İslamiyet'in kadına yönelik bu olumlu tutumuna rağmen eril otoritenin baskın olduğu toplumlarda çeşitli hurafelerle veya yorumlarla kadın üzerinde tahakküm kurmaya çalışanlar olagelmıştır. Hidayet romanlarının çoğunda bu türden yorumlamalara ya değinilmez veya kadının itaatkâr olduğu/ses çıkarmadığı sahneler yüceltilir.

Hidayet romanlarına tepki olarak yazılan *Halkaların Ezgisi* romanı, İslamcı feminist söylemin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de İslami feminizm söylemi, 1990'lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan bir akımdır. Bu fikri savunan kadın yazarlar, kadınla ilgili konuları din ve geleneğe karşı çıkmadan eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirir, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunur, geleneğin ve dinî yorumların ataerkil yapısını sorgular, başta *Kur'an-ı Kerim* olmak üzere dinî metinlerde kadın-erkek ilişkilerine dair söylemler üzerine araştırmalar üretirler (Güç, 2019: 401). Bu söylemin özü, İslam dinini ataerkil yorumlardan arındırmak, Kur'an ve sünnetteki kadına dönük söylemleri belirginleştirmek ve bu yolla Müslüman kadını "öteki"leştirenlere karşı durmak, dinî literatürü kadın perspektifinden yeniden yorumlamak şeklinde değerlendirilebilir.

İslami feminizm, kadın konusunu İslamla bütünleşmiş geleneğin eleştirisi olarak değerlendirir. Buna göre İslam dini, temelde insan merkezli bir dindir ve erkeğin lehine kadını tahakküm altına alacak bir üstünlük tanımaz.

İslamiyet'in kadının toplumsal yaşamdaki statü ve haklarını adalet ilkesiyle sağlamlaştırdığını vurgular, günümüzde yaşanan kadın sorunlarının gelenekten kaynaklandığını ve bu geleneğe İslam dini ile meşruiyet kazandırılmaya çalışıldığı üzerinde durur (Altıparmak ve Budak, 2020: 30). Bu bağlamda İslami feministlerin hedefinde *Kur'an*, hadis veya sünnet değil; İslami kaynakların geleneksel bir bakış açısıyla yorumlanması yer alır. Bu düşünceye göre ataerkil ve geleneksel yaşam stili, kendi görüşlerini İslamiyet'e dayandırmak suretiyle kadın üzerinde baskı kurmaktadır.

İslami feminist söylem, İslami argümanları kullanarak kadını, ataerkil boyunduruktan kurtarmayı amaçlar, kadının kamusal ve özel alandaki konumunu yeniden yorumlayıp tanımlar. İslam'da farklı cinsler arasında eşitsizlik olmadığını ve Kuran'ın kadın haklarının teminatı olduğunu çeşitli dinî referanslarla savunmaya çalışır (Altıparmak ve Budak, 2020: 30). İslamcı feministlerin *Kur'an-ı Kerim*'de kendilerine rehber edindikleri temel ayet, Hucurat suresi 13. ayetteki şu ifadelerdir: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır” (DİB, 2011: 573). Görüldüğü gibi ayette erkek ve kadın birlikte anılmış ve üstünlüğün cinsiyette değil, takvada olduğu vurgulanmıştır.

Halkaların Ezgisi romanında İslami feminist söylemin düşünce yapısına uygun olarak Müslüman kadınların dinî argümanlarla bastırılmaya ve arka plana atılmaya çalışıldığı düşüncesi savunulur. Eserde toplumsal yapıdaki erkek egemen anlayışın ve geleneksel yapının İslamiyet kurallarını erkeğin lehine yorumladığına dikkat çekilir. Kadın bakış açısıyla kaleme alınan eserde, kadınların İslami referanslarla erkeklere itaat etmek zorunda bırakılması ve yönetilmesi gereken bir obje olarak görülmesi şu sözlerle eleştirilir: “İtaat ettik. Saçma bulduğumuz her şeye ‘evet’ dedik... Erkeğin eline verdik vermememiz gereken her şeyi. Çünkü erkeğin kadın üzerindeki hakkı büyüktü. Kadın aslında erkeğin kölesi ve hizmetçisiydi... Karşı çıkmak kutsalı çiğnemekti” (Toros, 1997: 41). Anlatıda eleştirilen muhafazakâr erkekler, taassup içerisindedir, dinde aşırıya kaçmış ve radikalleşmişlerdir, kendilerini eşlerinin üzerinde muktedir olarak görürler ve onlardan koşulsuz bir itaat talebinde bulunurlar. Öyle ki onlara göre kadın, eşinden izin almaksızın kapının önüne veya komşusuna bile gitmemelidir. Bu mutaassıp kesimde, kadının isminin telaffuz edilmesi bile mahremiyetin çiğnenmesi olarak değerlendirilir. Bu bağlamda eşlerinin adını söylemek yerine “Ailem” (Toros, 1997: 112) ifadesini kullanarak kadının

bireyliğini ve özgünlüğünü gizlerler. Kahraman anlatıcının "İslam'ın bekçileri" (Toros, 1997: 112) ifadesiyle ironik bir dille eleştirdiğı bu kesim, roman boyunca hedef alınır ve eleştirilir.

İslamiyet kurallarının eril otoriter bir anlayışla yorumlanmasına karşı çıkılan eserde toplumsal yapıdaki birçok hurafe eleştirilir. Kadının ev işlerini yüklenmek suretiyle erkeğin iş yükünü azaltması gerektiğı inancı bir tür safsata olarak görülür. Bu anlayışın, "erkeğin cennete girmesi için" (Toros, 1997: 11) kadınların bir araç olarak kullanılması manasına geldiğı dile getirilir. Muhafazakâr ve takva sahibi kadınların dünyadan elini eteğini çekmesi ve ailesine hizmetkâr olması gerektiğı düşüncesi ise ironik bir dille şu şekilde eleştirilir: "Salih kadın bu dünyadan değil, ahiretten sayılırdı. Zira erkeğin ev işini ve şehvet hizmetlerini görüp ahiret amellerinde ona yardımcı olmaktaydı. Bir de kadınların yaradılış gayeleri, onların sırf dünyaya çocuk getirmeleri ve onları bir müddet terbiye etmekten ibaretti (Toros, 1997: 41). Anlatıda erkek egemenliğini pekiştiren; fakat kaynağı belli olmayan birçok hurafeye değinilir. Hurafelerin ortak özelliğı ise kadını ötekileştiren/örseleyen ve erkeğı yücelten bir yapı arz etmesidir:

"Rivayet olunur ki bir kız dünyaya geldiğinde şeytan şöyle der: Bu benim askerimin yarısıdır ve sırdaşımdır. Rivayet olunur ki, bir kadının kocası öldüğü takdirde, başka bir erkeğe varmasın. Eğer sonraki erkek öncekinden salih değilse. Ne mi olur? Kadın cennete giremez. Zira kadınlar kocalarıyla cennete gireceklerdir... Rivayet olunur ki erkeğin rızası Allah'ın rızasıdır. Erkeğin öfkesi Allah'ın öfkesidir. Rivayet olunur ki, hangi kadın kocasından boşanırsa, o kadına cennet kokusu haram olur. Rivayet olunur ki erkeğine itaat etmeyen kadının yeri cehennemdir" (Toros, 1997: 139).

Hidayet romanlarında "Kadının toplumsal hayata karışmasını ve çalışarak para kazanmasını istemeyen bazı Müslüman tipler, din adına kadınları çalışma hayatından uzak tutmaya çalışır" (Gülbüz, 2019: 154). İslami Feminist söylem, bu düşünceye karşı çıkar; kadını sadece ev içindeki rollerle sınırlayan, bir birey olarak kamusal hayattaki görünürlüğünü istemeyen ve bunu dinî kaidelerle meşrulaştırmaya çalışan ataerkil zihniyeti şiddetle eleştirir ve reddeder (Akyılmaz ve Köksalan, 2016: 135). Kadının çalışma hayatından dışlanması düşüncesi, anlatıda iki zıt ideolojinin birleştiğı tek noktadır. Hem muhafazakâr camia hem de din karşıtı tutum takınan kesim, tesettürlü Müslüman kadının çalışma hayatında yer almasını hoş karşılamaz. Bu bağlamda herkes, "el birliğı yapıp onu evine doğru itmektir" (Toros, 1997: 102). Örneğin anlatıda başkişinin tahayyül ettiğı muhafazakâr kadınlardan biri, iş yaşamına atılmak ister ve İslami bir müesseseye başvuruda bulunur. Kadının aldığı cevap manidardır: "Bacım sana iş yerine hayırlı bir eş bulsak olmaz mı" (Toros, 1997: 102). Alıntıdan da anlaşıldığı

gibi muhafazakâr camia bile İslam'ı erkek egemen bir bakış açısıyla yorumlamakta ve kadını toplumsal yaşamın dışına iterek “ev”ine sıkıştırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda anlatıdaki mutaassıp kesim; tesettürlü kadına evinin hanımı, çocuklarının anası olmasını dayatır. Kahraman anlatıcı, kadınlara biçilen rol modeli şu şekilde ifade eder: “Oturun, dinleyin, şükredin. Hidayet romanları okuyun. Varlık sebebinizi sorgulamayın. Haftada bir gün, ev işlerinizi, eşinizi ve çocuklarınızı ihmal etmeden tefsir çalışmalarına katılın” (Toros, 1997: 103).

Anlatıya göre Müslüman erkekler, tesettürlü kadını korumak amacıyla toplumsal yaşamdan uzaklaştırmakta ve evine sevk etmektedir. Fakat aynı erkekler, bir tür çelişkiyle kendilerini sık bayanlarla muhabbet etmekten alıkoyamaz. Kahraman anlatıcı, muhafazakâr erkeklerin bu karmaşık/çelişkili tutumunu, ironik bir dille şu şekilde eleştirir: “Özel sektör Müslümanları bacılarının namuslarına, dinlerine hanel gelmesin diye onları işe almazdı. Kamu sektörü Müslümanları da onları en dip odalara iter, sonra da gidip güzel kızlarla, sık bayanlarla sabah kahvesi içerlerdi” (Toros, 1997: 104-105). Eserde muhafazakâr kimliğiyle ön plana çıkan erkeklerin İslami referansları şehvani arzularına kılıf yapmaları da eleştirilir. Örneğin bu tür mutaassıp erkekler, İslam inancının bir ruhsat olarak izin verdiği; fakat önermediği çok eşliliği bir tür ibadet olarak lanse edip bu yolla kendi arzularını tatmin ederler. Kahraman anlatıcı Nisa(n), bu durumu şu sözlerle ironik bir dille eleştirir: “Kevser kokusu sürünmüş, bol kesim pantolonlu, sürmeli erkeklerin yağ bağlamış hanımlarını ‘Peygamberimizin sünnetidir’ diye kandırıp da körpe kız avına çıktıkları bir dönemdi” (Toros, 1997: 22). Anlatıda şehvani arzularına yenik düşen erkek; İslamiyet’in izin verdiği çok eşliliği bir tür sünnet olarak lanse etmiş ve bu yolla nefisini tatmin etmeye çalışmıştır.

Romanda erkek iktidarına yönelik bir diğer eleştiri; erkeğin kadının yapıp ettiklerinden sorumlu olduğu anlayışınadır. “Kadının bir birey olarak değil de himaye edilmesi ve vesayet altında tutulması gereken eksik bir cins olduğuna ilişkin” (Aktaş, 2006: 2) bu görüş, romanda somut bir şekilde karşılık bulur. Carole Pateman'ın “ataerkil sözleşme” olarak nitelediği bu düşünce, erkeğe kadın üzerinde tasarrufta bulunma ve vesayet hakkı verir (Pateman, 2017: 21). Roman başkışısı Nisa(n), tesettürden vazgeçtiğinde eşi, ataerkil kalıplardan alfiği bir güçle onun üzerinde tasarrufta bulunmaya çalışır. Tahsin, karısının örtünmemesinin vebalinin kendisinde olacağını düşünür, ona tepki koyar ve evi terk eder. Kahraman anlatıcı ise bir birey olarak kendi davranışlarının sorumluluğunun bir başkasında olmasını anlamlandırmakta zorlanır ve eşinin düşünce yapısını şu şekilde sorgular:

"Sûr'a üflendiğinde benim de toprağından kalkabileceğim bir mezarım olacağına inanmıyordu. Sanki öteki yüzüydüm onun... Topluma da Allah'a da benim adıma hesabı o verecekti... 'Neden izin verdin' diyeceklerdi" (Toros, 1997: 110). Bu bağlamda romanda, karısının iradesini yok sayan ve onun eylemlerinden kendisini sorumlu sayan Müslüman erkek tipi reddedilir ve eleştirilir.

İslamiyet'in erkek egemen bakış açısıyla yorumlanması ve erkekliğin yüceltilmesi, roman başkişisini buna karşı argümanlar üretmeye iter. Bu bağlamda 21. yüzyılda kadının erkeğe koşulsuz itaat ettiği ve metalaştırıldığı anlayışın yerine; Asr-ı Saadet Dönemi'nde kadının bir eş, sırdaş, yol arkadaşı olduğu örnekleri nazarlara vermeye çalışır. "Peygamber'e sevdiren üç güzel şeyden birisinin" (Toros, 1997: 182) kadın olduğunu, Hz. Peygamber'in eşinden yardım aldığını, vahiy geldikten sonra ondan kendisini örtmesini istediğini, Hz. Hatice'nin iman eden ilk kadın olduğunu vs. dile getirir. Hz. Peygamber'in kızı Fatıma'nın Hz. Ali'nin ikinci kez evlenme talebini kabul etmediğini; fakat buna rağmen dışlanmadığını ve imanının sorgulanmadığını anlatır. Hz. Peygamber'in, "damadına Zeyneb'in üzerine bir başka kadınla evlenmemeyi şart koştuğunu" (Toros, 1997: 222) ifade eder ve bazı Müslümanların şehvani arzuları için çok eşliliği İslam'a nispet etmelerini anlamlandıramaz. Halife Hz. Ömer'in eşinin "evlenmeden önce Mescid-i Nebevi'de cemaatle namaz kılmasına engel olmayacağına dair söz" (Toros, 1997: 223) aldığını anlatır. Başkişi, bütün bu örneklerden hareketle İslamiyet'in onu ikinci bir konuma itemeyeceğini "Allah'ın beni böyle inciteceğine inanmıyorum" (Toros, 1997: 42) sözleriyle ifade eder. Kahraman anlatıcı, başörtüsüne aşırı anlam yüklenmesinin de İslam inancında yerinin olmadığını, "Örtüden kastedilenin bu olmadığını, imanının şartlarından olmadığını, tesettürün daha soyut, daha ince, daha derin anlamları olduğunu, yani bu kadar basit olmadığını" (Toros, 1997: 90) düşünür. Nisa(n), sadece tesettürün yüceltilmesine karşı argümanlar üretmez, *Kur'an-ı Kerim*'de erkek ve kadınlara aynı sorumlulukları yükleyen ayetleri de örnek gösterir. Örneğin Ahzab suresi 33. ayet, ısrarla Müslüman kadın ve erkeği defalarca tekrarlayarak sorumluluğu her iki tarafa da yükler:

"Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü'min erkeklerle mü'min kadınlar, itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah'a derinden saygı duyan erkekler, Allah'a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah'ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır" (DİB, 2011: 466).

Kahraman anlatıcı, roman boyunca İslamiyet'in erkek egemen bakış açısıyla yorumlandığı örnekleri somutlaştırır ve eleştirir. Roman başkışisi Nisa(n)'ın ulaştığı netice ise İslami feminist söylemin bir tür beyannamesi olarak okunabilir: “Bizi inciten İslam değil, modern kafalarımızdı. Kirlenmiş beyinlerimizdi” (Toros, 1997: 217). Bu bağlamda ona göre sorun, İslamiyet esaslarında değil; İslamiyet'i kendi duygu, düşünce ve iktidarını pekiştirecek şekilde yorumlayan erkeklerdedir.

3. Kadının Sınırlandırılması ve Kadın-Erkek Eşitsizliği

Halkaların Ezgisi romanında anlatı zamanı 1990'lı yıllardır. Fakat yazar, geriye dönüş tekniğiyle 1980'li yıllara kadar zamanı genişletir. Mutaassıp bir çevrenin işlendiği eserde kadını korumak adına sınırlayan, baskılayan, eve hapseden, toplumdan uzaklaştıran ve kocasına bağımlı kılan bir toplumsal yapı dikkat çeker. Halime Toros, romanda kadınlar üzerindeki bu erkek iktidarını kırmak ve çürütmek için çabalar, bir nevi kadınların sözcülüğüne soyunur. Hidayet romanlarında olduğu gibi itaatkâr kadın tiplerini yüceltmez; bunun yerine erkek egemenliğini sorgulayan, sorular soran ve erkeği rahatsız eden tipler üretir.

Yazarın sözünü emanet ettiği başkışı Nisa(n), toplumsal yapıda kadın üzerinde büyük bir baskı/tahakküm kurulduğu kanaatindedir. Çünkü arzuladığı gibi giyinmemekte, konuşamamakta, okuyamamakta ve hareket edememektedir. Bu bağlamda eserde kadın kimliği; bastırılan bir yapı arz etmektedir. Kahraman anlatıcı, yaşadığı sınırlanmışlığı yapabildikleri ve yapamadıkları üzerinden şu şekilde somutlaştırır: “Neleri yapabileceğimi, neleri yapamayacağımı ayrı yerlere koydum. Yapabileceğim şeyler zihnimde taşıyabileceğim kadar azdı. Yapamayacağım şeyler taşıyamayacağım kadar çoktu” (Toros, 1997: 26). Alıntidan da anlaşıldığı gibi başkışinin dâhil olduğu mutaassıp çevre; kadına birçok yasaklar koyan bir yapı arz etmektedir. Bu çevrede kadından beklenen; eşine itaat etmesi, çocuk doğurması, ev işlerini yapması, ailenin yükünü taşıması vb.'dir. Bu bağlamda “gelinliğiyle girdiği evden ancak tabutuyla çıkan kadınlar, erkeği yormayan, ona bir şey dayatmayan” (Toros, 1997: 189) kadınlar makbul kabul edilir. Anlatıdaki mutaassıp erkek çevrenin aradığı/idolleştiirdiği kadın tipi; “kişi için elinin altında annelik yapan, kendisine hizmet eden, hemen hemen hiçbir istekte bulunmayan, insanın koşulsuz bağlanabileceği” (Fromm, 2014: 92) bir özellik gösterir. Roman başkışisi, anlatı boyunca kadının köleleştirildiği bu anlayışa itiraz eder, eşiyle tartışmalar yaşar. Yazar, kahramanın yaşadığı içsel sıkıntıları iç çözümleme, bilinç akışı ve iç monolog tekniğiyle de başarılı bir şekilde ortaya koyar. Böylece kadın

haklarını savunan ve toplumdaki/mutaassıp çevredeki erkek egemenliğini sorgulayan bir kurgu oluşur.

Toplumsal yapıda insanların kimlikleriyle davranışları arasında bağ kurulabilir ve belli kimlikler ile bu kimliklerin göstereceği davranış kalıpları eşleştirilebilir. Örneğin bir okul müdüründen argo ifadeler kullanması beklenmez, bir imamın sarhoş olması düşünülemez. Bu bağlamda eserde başörtülü kadınların da belli davranış kalıplarının dışına çıkamadığından ve toplum tarafından sınırlandırıldığından bahsedilir. Buna göre toplum, başörtülü kadının argo ifadeler kullanmasını, yılışık davranışlar sergilemesini, insanların içinde kahkahalarla gülmesini tasvip etmez. Tesettürlü kadınlar, belli bir kesim için takvasına bakılmaksızın yüceltilen/idolleştirilen bir konumdadır. Toplumun bir kesimi, başörtülülerini özel bir yere konumlandırmak suretiyle yüceltir ve bu yolla onlar üzerinde normatif beklentilerin oluşmasına neden olur. Çünkü yüce bir insandan, alelade davranış kalıpları sergilemesi beklenemez. Bu duum sosyal psikolojideki "stereotip" kavramıyla açıklanabilir. Stereotip, "bünyesindeki farklılıkları göze almaksızın bir gruba ve sadece bu gruba dâhil olmasından dolayı kişilere yönelik oluşmuş basmakalıp düşünceler" (Demir, 2020: 273) olarak tanımlanabilir. Kavrama uygun olarak muhafazakâr camiada tesettürlü kadınlara dönük olumlu duygular geliştirilir. Örneğin roman başkışisi Nisa'ya sırf başörtülü olduğu için otobüste yer verilir. Nisa, çok genç olmasına rağmen otobüs şoförü tarafından "Hanım anne" (Toros, 1997: 46) ifadesiyle olgun bir kalıba sokulur. Böylece roman başkışisi toplumdaki diğer kadınlardan ayrıştırılır. Bunun temelinde "örtünün kutsallaştırılması, örtülü kadınların da örtü ile ilişkilendirilen kodlara tabi olmaları beklentisi yatar" (Çayır, 2015: 136). Bu ayrıştırma sonucunda tesettürlü kadın, belli bir kesim için kutsallaştırılarak özel bir konuma yükselirken başka bir kesimin nefretini kazanır. Böylece başkışı ve onun nezdinde başörtülü kadınlar baskı altına alınır ve rahatsız edilir.

Anlatıda, erkek egemen yapının kadına dönük fiziksel tanımlamaları da eleştirilir. Ataerkil toplumsal yapıda erkeğin elinin, yüzünün, boyunun nasıl olması gerektiğiyle ilgili tanımlamalar yapılmazken; kadının ideal ölçütlerine dönük tanımlamalar en eski tarihlerden beri yapılabilmektedir. Anlatıda, buna örnek olarak Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'sindeki ideal kadın tasvirleri gösterilir ve bu tasvirler ironik bir dille şu şekilde eleştirilir: "Dört yeri lazım siyah /Saç ü kaş, kirpik, göz, âh. Dört yeri lazım kızıl / Had ü leb-ü misse. Dört yeri vâsi gerek/ Kaş-u göz, sine, göbek. Dört yeri dar olmalı. Dört yeri BÜYÜK. Dört yeri KÜÇÜK. Dört yeri geniiiiiiiiiiş. Tam bu kadar işte! Vücut da tam tavlı ve yumuşak

hem de kılsız. Böyle kifayetli ten/ olsa güzeldir o zen” (Toros, 1997: 181). Kadının metalaştırıldığı bu anlayış, roman boyunca eleştirilir ve kadın-erkek eşitliğinin toplumsal yaşamın her yerinde koşulsuz bir şekilde sağlanması gerektiği savunulur.

Roman başkişisi Nisa(n), laik bir çevre içinde büyüdüktan sonra üniversitede muhafazakâr camia ile tanışmış, mütedeyyin bir karakter olan Tahsin’le evlenmiş ve daha sonra eşinin isteği/baskısıyla tesettüre bürünmüştür. Nisa(n), tesettürlü kaldığı on yıl boyunca başörtüsüne yüklenen sembolik anlamları kaldırmakta güçlük çeker. Toplumun onu başörtülü olup olmamasına göre çok farklı yerlerde konumlandırmasından rahatsızlık duyar ve daha fazla dayanamayarak “ben oynamıyorum” (Toros, 1997: 85) der ve başörtüsünü çıkarır. Bu eylem, onun için alınması güç bir karardır; fakat kendilik değerlerini ve özgün kimliğini korumak için gerekli bulduğu bir adımdır. Bu aşamada tesettüre bürünürken kocasından gördüğü desteği tekrar görmek ister. Fakat başkişinin kocası Tahsin, bu karara saygı duymaz. Başörtüsünün kadının kişisel bir tercihi olduğunu değerlendirmeyiz ve psikolojik bir şiddet uygular. Eşiyle konuşmaz, onu evde dolaşan bir hayalet olarak görür, ona değer vermemeye başlar. Anlatıcı, Tahsin’in baskısını şu şekilde ifade eder: “Ona bakmadan geçti. O kadar değerden düşmüştü ki ‘Hanımım evde yok’ diyeceği geldi” (Toros, 1997: 60).

Başkişi, Nisa kimliğini bırakarak tekrar Nisan kimliğine döndüğünde (tesettürden çıkıp başını açtığında) kocası dışındaki kişilerin de tepkisini çeker. Çünkü “Nisan, Nisa’nın daha dünyevi tarafını, ideolojik olmayan yönünü simgeler” (Çayır, 2015: 145). Kendisine ait kişisel bir tercihin tüm toplumu ilgilendiren bir olaymış gibi gündem olması başkişiyi rahatsız eder. “Örtünüşü kadar onu çıkarmasının da böylesine abartıyla, yürek kabarmalarıyla, dünya başlarına yıkılmışçasına karşılandığı için” (Toros, 1997: 64) yaşadığı toplumdan utanç duyar. Fakat baskılara karşı direnç göstermeyi kendisi için vazife olarak görür. Eşine ve topluma karşı çıkar, her fırsatta hem kendisinin hem de kadınların hukukunu savunur. Başörtüsünü örterken de çıkarırken de toplumdan kendisine yönelen baskıya karşı dik durur. Bu yönüyle romanda idealist bir kadın tipin oluşturulduğu değerlendirilebilir.

Ataerkil toplumsal yapıda kadın ve erkeğin davranış kalıpları ve bu davranışlara gösterilen tepkiler aynı olmayabilir. Örneğin toplumsal yaşamda bir erkeğin eşini aldatması mazur görülebilirken, kadının eşini aldatması büyük bir namus sorununa dönüşebilir. Anlatıda bu farklılığa/eşitsizliğe dikkat çekilir; kadına laf atan erkeğe dönük herhangi bir

yaptırım uygulanmaması; fakat laf atılan kadının susması gerektiği anlayışı eleştirilir: "Erkekler laf atar, edepli kadınlar başlarını eğip yollarına devam ederler... Edepli kadınlar o laf atanlara atılmamış gibi yaparlar. Duymamış gibi yaparlar. Böyle yaparlarsa edepli kadın olurlar (Toros, 1997: 149). Roman başkışisi Nisa(n), toplumun edebi, utanmayı, sakınmayı vb. kadından beklemesini ve erkeğe dönük böyle bir talebin olmamasını kabullenmek istemez ve erkeklerin de kadından beklenen davranışların aynısını sergilemesi gerektiğini savunur:

"Biraz da erkekler utansın. Biraz da onlar hayâ duysunlar herkes kendi bedeninin, ahlakının, gözünün, kulağının efendisi olsun. Köşe başında bir 'kuyruk karaltısı' gördüğü zaman peşine takılmasın. Bunu bir hakka dönüştürmesin. Siz bütün erkekler, kadınların örtünmesi gerektiği konusunda mutabıksınız. Ama erkeğin nefsinin örtmesi, erkeğin gözlerini yere indirmesi, nefsin örtülmesinin kadının örtülmesinden daha ahlaklı ve anlamlı bir eylem olduğunu düşünmek gündeme gelmiyor hiç" (Toros, 1997: 183).

Anlatının başkışisi Nisa(n), toplumsal yapıda büyük bir kadın-erkek eşitsizliği görür. Din kurallarının ve toplumsal normların erkek egemen bir bakış açısıyla oluşturulduğunu düşünür ve her fırsatta kadın-erkek farklılıklarını göz önüne serer Ona göre; "Ahlak da ilke de haram da günah da yoksullara ve kadınlara kalmaktadır. Helaller hep erkeklerin, hep zenginlerin olmaktadır" (Toros, 1997: 140-141). Yazar, eseri kadın bakış açısıyla kaleme aldığı için roman boyunca kadın-erkek eşitsizliğini gündemde tutar. "Erkeklerin kendilerini maskeleyebildiğini, dindar kadınların ise başörtüleriyle fazlasıyla görünür" (Akyılmaz ve Köksalan, 2016: 139) olduklarını ve bu durumun kadınları zayıflattığını savunur. Toplumsal yaşamdaki cinsiyet ayrımcılığına dönük davranış kalıplarını özenle seçer ve genellemek suretiyle okura iletir. İslami romanlarda kendisine biçilen rolü benimseyen ve bu yolla cennete gideceğini düşünen kadın kahramanlar yerine; cinsiyetler arasındaki farkı ortadan kaldırmaya çalışan, kadın erkek eşitsizliğini sorgulayan ve tepki gösteren tipler türetilerek muhafazakâr camiaya dönük eleştirel bir tutum takınılır.

Sonuç

İslami romanlar (hidayet romanları), 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkan ve 1980'li yıllarda popülerleşen; 1990'lı yıllardan sonra gündemden düşmeye başlayan eserlerdir. Bu anlatılarda muhafazakâr camianın dünya görüşü dile getirilmiş, idealist Müslüman erkek ve kadın modelleri sunulmuş, tebliğ faaliyetleri ve hidayete erme vakaları yüceltilmiş ve bir nevi kurgu yoluyla romantik bir anlatı dünyası kurulmuştur. Bu anlatılarda kadınlar çoğunlukla güzel, itaatkâr, takvalı, kendisine sunulanla yetinen, çalışıp üretmeyen ve çocuklarına annelik yaparak ideal bir nesil yetiştirme

telaşında olan kişilerden oluşur. Fakat 1990'lı yıllarda muhafazakâr yazarlarca kaleme alınan bazı eserlerde İslami romancıların kurgu yoluyla oluşturdukları bu romantik dünyanın aslında gerçekliği yansıtmadığı işlenmeye başlar ve yer yer İslami feminist söylemin sözcülüğü yapılır. İnceleme konusu yapılan *Halkaların Ezgisi* romanı da bu türden bir eserdir. Romanda tesettürlü kadınların iç sesi olma iddiasında olan Halime Toros, anlatı boyunca muhafazakâr camianın romantik bir refleksle idealleştirdiği unsurları kendince çürütür ve kadın bakış açısıyla yeniden yorumlayarak görünenin arkasındaki görünmeyeni sorgular.

Romanda yeniden yorumlanan en önemli sembol İslami camianın bayraklaştırdığı “başörtüsü”dür. İlk bakışta tesettürlü kadınları yücelten bu olgu, anlatıda farklı bir bakış açısıyla ele alınır. Buna göre tesettürün sembolleştirilmesi, kadına zarar veren, onu ifşa eden ve toplumun başka bir kesiminin hedefi hâline getiren bir olgudur. Eserde muhafazakâr kadınların sesi olmaya çalışan yazar, kadını baskılayanın İslamiyet değil, İslamiyet'i kendi arzuları doğrultusunda yorumlayan erkekler olduğu tezini savunur. Kadının sınırlandırılması ve toplumsal yaşamdan dışlanması ise romanda hem muhafazakâr camianın hem de karşıt ideolojilerin ortak tutumu şeklinde karşımıza çıkar. Buna göre her iki kesim de tesettürlü kadını toplumdan tecrit etmeye çalışmakta ve âdeta ortak hareket etmektedir.

Halime Toros, genel olarak anlatı boyunca keskin ve sivri bir dille muhafazakâr camiadaki eril gücü ve kadına yüklenen ağır sorumluluğu eleştirir. Hz. Peygamber döneminde korunup kollanan kadının modern dönemde sınırlandırıldığını ve giysileri üzerinden bayraklaştırılarak toplumun belli bir kesiminin antipatisine maruz kaldığını anlatır. Yazar, eseri öz eleştirel bir kompozisyonda ve İslami feminist bir söylemle yazdığı için sadece muhafazakâr camiayı eleştirir; başörtüsünü bir hak olarak görmeyen ve kadını kamusal alandan dışlamaya çalışan çevre ile ilgilenmez. Kadının İslamiyet'in bir emri olan tesettüre bürünmesinin niçin belli bir kesim tarafından kabullenilmediğini işlemez. Kendi rızasıyla/tercihiyle çalışma yaşamından uzak duran ve annelik/ev hanımlığı kimliğini özümseyen kadınları göz ardı eder. Yine eserde tesettürlü kadınları temsilen, eşinin baskısı sonucunda örtünmek zorunda kalan bir kadın kahraman işlenir. Başörtüsünü içselleştiren ve İslamiyet'in uyulması gereken farzlarından biri olarak gören diğer kadınlar konu edilmez. Bu bağlamda eser; kadın bakış açısıyla ve muhafazakâr camiaya dönük öz eleştirel bir anlayışla kaleme alınmıştır. Müslüman kadını ötekileştiren “karşı ideolojiye” karşı herhangi bir eleştirel tutum takınılmamıştır. Bu bağlamda eserin temel savının

popülist hidayet anlatılarına dönük bir tür "reddiye" olduğu değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

I. İncelenen Eserler

- AKÇAY, Ahmet Sait (2012), *Bellekteki Huriler-İslamcı Popülist Kültüre Eleştirel Bakış*, Okur Kitaplığı, İstanbul.
- AKTAŞ, Cihan (2006), "Feminizmin Beyaz Batılı Kadın Seçkinciliği", *Uluslararası İnsan Haklarında Yeni Arayışlar Sempozyumu*, 1- 20.
- AKYILMAZ, Öznur ve KÖKSALAN, M. Emre (2016), "Türkiye'de İslami Feminizm ve Kadın Kimliğinin Yeniden İnşası: Reçel Blog Örneği", *Kurgu*, 24.2, 126-145.
- ALTIPARMAK, Şerife ve BUDAK, Hatice (2020), "İslami Feminizm ve Türkiye'deki Yansımaları", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4, 21-41.
- ALVER, Köksal (2016). "İnanç ve Ritüel Arasında Huzur Sokağı Romanı: Eleştirel Bir Okuma", *1.Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi*, 371-384.
- ARVAS, Didem (2023), "Örtülü Kadın Temsilindeki Kırılma: Bir İhlal Anlatısı Olarak Halkaların Ezgisi", *Dil ve Edebiyat*, 177, 10-23.
- BARBARASOĞLU, Fatma (2016), *Kamusal Alanda Başörtülüler*, Söyleşi: Nazife Şişman, Profil Yayınları, İstanbul.
- CANAN, İbrahim (1988a), *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* (Cilt 1), Akçağ Yayınevi, İstanbul.
- CANAN, İbrahim (1988b), *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-i Sitte* (Cilt 3), Akçağ Yayınevi, İstanbul.
- ÇAYIR, Kenan (2015), *Türkiye'de İslâmcılık ve İslâmî Edebiyat: Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DEMİR, Nazlı Hilal (2020). "Strasbourg Kararlarındaki Karabataklar: (Toplumsal) Cinsiyet Stereotipleri", *TBB Dergisi*, 146, 369-311.
- DİB (2011), *Kur'an- I Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- EREN, Ayşenur Ece (2019), *Halime Toros Hayatı Sanatı Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- EŞİTGİN, Dinçer (2016), "Halime Toros ile Söyleşi", *Türk Dili*, 771, 57-64.
- FROMM, Erich (2014), *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı*, Çev. Y. SALMAN ve N. İÇTEN, Payel Yayınevi, İstanbul.
- GENÇ, Yusuf (2008), "Seni Dinleyen Biri Romanı Üzerine Cihan Aktaş ile Söyleşi", *Derkenar*, 19, 14-17.

- GÖLE, Nilüfer (2014), *Mahrem'in Göçü*, Söyleşi: Ayşe Çavdar, Hayykitap, İstanbul.
- GÜÇ, Ayşe (2019), “İslamcı Feminist Kim? Kavramların Gölgesinde Bir Kadın Söylemi”, *Milel ve Nihal*, 16.2, 393-417.
- GÜRBÜZ, Adem (2019), *Türk Edebiyatında İslami Romanlar*, Sonçağ Yayınları, Ankara.
- İSMAİL, Hekimoğlu (2014), *Minyeli Abdullah*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- PATEMAN, Carol (2017), *Cinsel Sözleşme*, Çev. Z. ALPAR, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- SATAR, Nesrin Aydın (2014), *İslami Modern Türk Edebiyatı'nda Kadın Eli: 1970-2000 Yılları Arasında Yazılan İslami Romanlarda “Öteki” ve “Müslüman” Kadının Kadın/Yazar Anlatıcı Tarafından Kurgulanması*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ŞEN, Serdar (2006), “Laik ve Anti-Laik Söylemlerde Beden İmgesi: Söylemin ‘Beden’selleşmesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5.12, 81-102.
- ŞENLER, Şule Yüksel (2011), *Huzur Sokağı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TOROS, Halime (1997), *Halkaların Ezgisi*, Kırkambar Yayınları, İstanbul.

II. Çevrim İçi Kaynaklar

- Aljazeera (2013), Türkiye’de Başörtüsü Yasağı: Nasıl Başladı, Nasıl Çözüldü?, (2025, 8 Temmuz), Erişim Adresi: <https://web.archive.org/web/20170325201608/http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu>
- Milli Gazete (2009), “Popüler İslâmî Edebiyat ve Hidayet Romanları”, (2025, 8 Temmuz), Erişim Adresi: <https://www.milligazete.com.tr/haber/1185752/populer-islamiedebiyat-ve-hidayet-romanlarin> (Erişim tarihi: 20 Haziran 2025).
- KARAKUŞ, Gülşen (2020), “Halime Toros”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, (2025, 8 Temmuz), Erişim Adresi: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/toros-halime> (Erişim tarihi: 20 Haziran 2025).